

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomiky

Bakalářská práce

Evropský populační vývoj a jeho problémy

Kateřina Krejčová

© 2010 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Evropský populační vývoj a jeho problémy" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 29.3.2010

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala panu inženýrovi Zbyňku Kunovi za odborné vedení při zpracování bakalářské práce na zadané téma.

Evropský populační vývoj a jeho problémy

European population development and its problems

Souhrn

Bakalářská práce se věnuje problematice populačního vývoje v Evropě. V první části je vymezen vědní obor demografie a vysvětleny jednotlivé procesy demografické reprodukce a jejich ukazatele. Samostatná kapitola je věnována globálnímu demografickému vývoji a především demografické revoluci, která byla klíčovým milníkem ve světovém populačním vývoji. Hlavní kapitola práce je věnována problematice populačního stárnutí, které je dáno do kontextu zejména s migrací a populační politikou. Jsou zde nastíněny modely migračních i populačních politik, které se v průběhu vývoje postupně prosadily v jednotlivých evropských státech. V závěru práce jsou představena možná opatření, která by mohla vést k podpoře porodnosti a prostor je také věnován prognóze možného budoucího vývoje.

Summary

The bachelor thesis is focussed on problems in the population development in Europe. The first part describes the science discipline – demography and particular processes of demographic reproduction and its indicators. One chapter is focussed on the global demographic development and especially on the demographic revolution which represented a key milestone in the world population development. The main chapter is aimed at the population ageing which is put into the context with migration and population policy. Different models of migration and population policies that were applied in particular European countries are introduced, too. In the conclusion different regulations which could stimulate the birth-rate and prognosis of the future development are introduced.

Klíčová slova: populace, demografie, vývoj, populační stárnutí, porodnost, migrace, populační politika

Keywords: population, demography, development, population ageing, migration, population policy

Obsah

1. ÚVOD	5
2. CÍL PRÁCE A METODIKA	6
2.1. CÍL PRÁCE	6
2.2. METODIKA	6
3. LITERÁRNÍ REŠERŠE – DEMOGRAFIE A ZÁKLADNÍ POJMY	7
3.1. VÝZNAM DEMOGRAFIE JAKO POJMU	8
3.2. STRUČNÁ HISTORIE DEMOGRAFIE	9
3.3. PRAMENY DEMOGRAFICKÝCH DAT	9
3.4. STRUKTURA OBYVATELSTVA	9
3.5. DEMOGRAFICKÉ STÁRNUTÍ	11
3.6. PROCESY DEMOGRAFICKÉ REPRODUKCE	11
3.6.1. <i>Porodnost</i>	11
3.6.2. <i>Úmrtnost</i>	12
3.6.3. <i>Potratovost</i>	12
3.6.4. <i>Sňatečnost</i>	13
3.6.5. <i>Rozvodovost</i>	13
3.6.6. <i>Celkové charakteristiky přirozené reprodukce</i>	14
3.7. DEMOGRAFICKÁ SITUACE V EVROPĚ	15
4. GLOBÁLNÍ DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ	17
4.1. DEMOGRAFICKÁ REVOLUCE	18
4.2. ROZVOJOVÉ ZEMĚ	22
5. DEMOGRAFICKÁ SITUACE EVROPY A JEJÍ PROBLÉMY	23
5.1. POPULAČNÍ STÁRNUTÍ	23
5.1.1. <i>Pokles úrovně porodnosti</i>	25
5.1.2. <i>Prodlužování střední délky života</i>	26
5.2. MIGRACE	26
5.2.1. <i>Migrační politika</i>	28
5.2.2. <i>Kulturní a sociální problémy</i>	29
5.3. POPULAČNÍ POLITIKA	32
5.3.1. <i>Modely rodinné politiky</i>	32
5.3.2. <i>Rodina a politika zaměstnanosti</i>	34
5.4. MOŽNÝ BUDOUCÍ VÝVOJ	35
6. ZÁVĚR	37

7. SEZNAM LITERATURY.....	39
8. PŘÍLOHY	42

1. Úvod

Populační vývoj se v posledních letech stává velmi aktuálním tématem. Nejčastěji zmiňovaným problémem v evropském kontextu je populační stárnutí, ke kterému dochází a bude docházet především díky nízké porodnosti.

Populační vývoj byl v minulosti ovlivňován významnými vývojovými událostmi (např. průmyslovou revolucí, urbanizací) a jeho průběh byl velmi odlišný ve vyspělých a v rozvojových zemích. Zatímco rozvojové země čelí problémům spojeným s přelidněním, nedostatkem léků a potravin, rozvinuté země se potýkají se stárnutím obyvatelstva, nízkou porodností a s problémy, které s sebou přináší vysoká imigrace.

Populační stárnutí a změny ve struktuře obyvatelstva s sebou přinášejí požadavky na účinnou populační politiku a podporu rodin. Jednou z dalších možných alternativ je i zvýšení počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva za přispění imigrace.

Tradiční model rodiny, jeho společenské vnímání a funkce, prošel v průběhu 20. století velkou změnou. Největší proměny doznalo rozdělení mužských a ženských rolí. Rostoucí emancipace žen, jejich touha po vzdělání a seberealizaci v zaměstnání, má za následek odkládání mateřství do vyššího věku. Do popředí se tak dostává problematika skloubení pracovního a rodinného života. Jedním z faktorů, který v dnešní době mladé lidi a budoucí rodiny velmi znevýhodňuje, je drahé a nedostupné bydlení a vysoké náklady spojené s výchovou a podporou dítěte. Dnešní společnost, která je velmi orientovaná na spotřebu, tak staví budoucí rodiče před volbu mezi rodinou nebo ekonomickým blahobytem.

Imigrace, která v posledních letech pomáhá udržovat hodnoty přirozeného přírůstku v Evropě, v kladných hodnotách s sebou na druhé straně přináší také řadu negativ. Velký příliv imigrantů často znamená pro hostitelskou zemi řadu kulturních a sociálních problémů a je tedy nutné klást zvýšené nároky na účinnou imigrační politiku zejména v oblasti integrace.

2. Cíl práce a metodika

2.1. Cíl práce

Cílem bakalářské práce je analyzovat problematiku současného populačního vývoje v Evropě. Nejprve bude představen vědní obor demografie, jehož základní znalost je pro zkoumání populací nezbytná. V práci bude dále sledován průběh vývoje počtu obyvatelstva v minulosti nejen v Evropě, ale také ve světě, za jehož hlavní milník je považována demografická revoluce.

Vlastní práce bude především zkoumat imigrační a populační politiky vybraných evropských států, jelikož právě imigrace pomáhá v posledních letech udržovat hodnoty přirozeného přírůstku většiny těchto států v kladných hodnotách. Zkoumání jak pozitivních tak i negativních aspektů imigrace bude nedílnou součástí této práce. V neposlední řadě bude přihlédnuto k vlivu rodinné politiky na populační vývoj. Cílem práce bude představit ty modely rodinné politiky, které se v průběhu vývoje prosadily v jednotlivých státech, a také poukázat na souvislost a provázanost mezi zaměstnaností žen a porodností.

2.2. Metodika

Metodika bakalářské práce spočívala ve studiu odborné literatury, získávání informací a statistických dat. Jelikož se jedná o téma aktuální, bylo nutné čerpat informace také ze statistických ročenek. Použity byly především stránky Population Reference Bureau, které poskytují přehled aktuálních demografických ukazatelů jednotlivých zemí světa, a Organizace spojených národů. Prostudovány byly i články z odborných časopisů zabývajících se tematikou populačního vývoje.

Při práci se statistickými daty, které byly získány z výročních zpráv a ročenek, byly použity metody analýzy, syntézy a následně komparace relevantních dat. Popisná analýza byla doplněna grafy. V literární části byla použita metoda utřídění a systematizace teoretických zdrojů z literatury a statistických dat.

3. Literární rešerše – demografie a základní pojmy

Při zkoumání populačního vývoje je nejprve nutné seznámit se s vědním oborem demografie, jeho základními charakteristikami a ukazateli. K tomuto účelu velmi dobře poslouží kniha Úvod do demografie autorky Květy Kalibové. Kniha poskytuje základní informace o historii demografie, pramenech demografických dat, vysvětluje zásady konstrukce demografických ukazatelů a především stručně vysvětluje základní procesy demografické reprodukce.

Kniha Úvod do demografie od Vladimíra Roubíčka nabízí nejen seznámení se základy vědního oboru demografie a jeho metodami, ale ukazuje i na jeho blízké propojení se sociologií a statistikou. Není to ani tak matematická statistika, která je také nepochybně důležitá, ale spíše statistika jako společenská věda, která nás upozorňuje na některé zákonitosti při zkoumání demografických jevů napříč populacemi. Na rozdíl od Kalibové jsou kapitoly hlouběji rozpracovány a jednotlivé procesy a ukazatele jsou dány do souvislostí s ekonomikou a sociální strukturou obyvatelstva.

Kniha Světové obyvatelstvo renomovaného francouzského demografa Jacquese Vallina se pokouší najít odpovědi na otázky: jak se vyvíjel počet obyvatel na Zemi? Co je to demografická revoluce a jak probíhala? Vallin se ve své knize nejprve zabývá dějinami osídlování Země a upozorňuje především na rozdíly v demografickém vývoji v jednotlivých částech světa a také na odlišný průběh demografické revoluce. Dále se v knize pokouší o projekci vývoje světové populace do budoucna. Tato část ale není vzhledem k roku vydání knihy (1992) již tak aktuální.

Budeme-li se zabývat výhradně vývojem populace v Evropě, je nezbytné seznámit se s knihou Populace v evropské historii, jejímž autorem je Massimo Livi Bacci. Kniha představuje dějiny evropské populace a pečlivě analyzuje základní faktory, které ovlivňovaly její růst či úbytek. Mezi tyto faktory patří geografie a přírodní prostředí, stravování, nemoci, vlivy epidemií a role mikrobů. Samostatná kapitola je věnována demografické revoluci, čili velké transformaci, jak ji Bacci nazývá. Poslední kapitola je zaměřena na 20. století a na nejnovější tendence vývoje.

Při zjišťování aktuálních údajů musíme využít také statistických ročenek a odborných publikací. Publikace *Transitions in world population*, publikovaná organizací Population Reference Bureau, se zabývá demografickou revolucí, především podněty a socioekonomickými změnami, které ji vyvolaly. Podrobně jsou zde analyzovány změny v porodnosti i úmrtnosti a na konci nechybí nastínění možného budoucího vývoje.

3.1. Význam demografie jako pojmu

Demografie je vědní obor, který se zabývá studiem reprodukce lidských populací a podmíněností tohoto procesu. Objektem studia demografie jsou lidské populace. Předmětem demografického studia je demografická reprodukce, která je chápána jako neustálá obměna lidských populací v důsledku procesu rození a vymírání. Tato přirozená obnova populace se označuje jako přirozená měna nebo též přirozený pohyb obyvatelstva. [Kalibová, 2001]

S procesem demografické reprodukce jsou spojeny demografické události (jevy). Kromě narození, úmrtí a potratu se za demografické události považují i sňatek, rozvod, ovdovění, nemoc apod., neboť mají přímý vliv na proces porodnosti a úmrtnosti. Demografie studuje tyto demografické události jako hromadné jevy. Údaje z evidence jsou nejprve metodicky upraveny do procesů porodnosti, úmrtnosti, potratovosti, sňatečnosti, rozvodovosti, nemocnosti a následně jsou tyto procesy analyzovány s cílem najít jejich pravidelnosti, krátkodobá kolísání i dlouhodobé trendy. [Kalibová, 2001]

Od demografické reprodukce, resp. demografického vývoje je nezbytné odlišit termín populační vývoj, který je obsahově širší, jelikož v sobě zahrnuje i prostorovou mobilitu obyvatelstva, nazývanou též mechanická měna neboli migrace. [Kalibová, 2001]

Při studiu populačního vývoje spolupracuje demografie s geografíí obyvatelstva, neboť populační vývoj je výsledkem jak přirozené měny obyvatelstva, tak migrací (význam migrací je tím větší, čím se jedná o menší územní celky). [Kalibová, Pavlík, Vodáková, 1996]

3.2. Stručná historie demografie

Termín demografie poprvé použil A. Guillard v roce 1885. Počátky demografie lze však klást do poloviny 17. století, kdy byla publikována práce J. Graunta, věnovaná problémům úmrtnosti, založená na statistickém zpracování lístků o úmrtí ve městě Londýně.

Termín demografie se prosazuje od konce 19. století ve všech světových jazycích. [Kalibová, Pavlík, Vodáková, 1996]

Studium populační problematiky na konci 18. a po celé 19. století bylo ovlivněno rostoucím zájmem o ekonomické, sociální a politické problémy, a to především v Anglii a ve Francii. Během 19. století došlo k největšímu pokroku ve výzkumu procesu úmrtnosti. [Kalibová, 2001]

3.3. Prameny demografických dat

Jako prameny demografických dat jsou chápány v zásadě všechny prameny běžné demografické statistiky i výsledky speciálních výběrových šetření. [Kalibová, 2001]

Hlavními prameny demografických dat jsou:

- sčítání lidu
- evidence přirozené měny
- evidence migrací
- evidence nemocnosti
- výběrová šetření
- registry obyvatelstva
- historické prameny

3.4. Struktura obyvatelstva

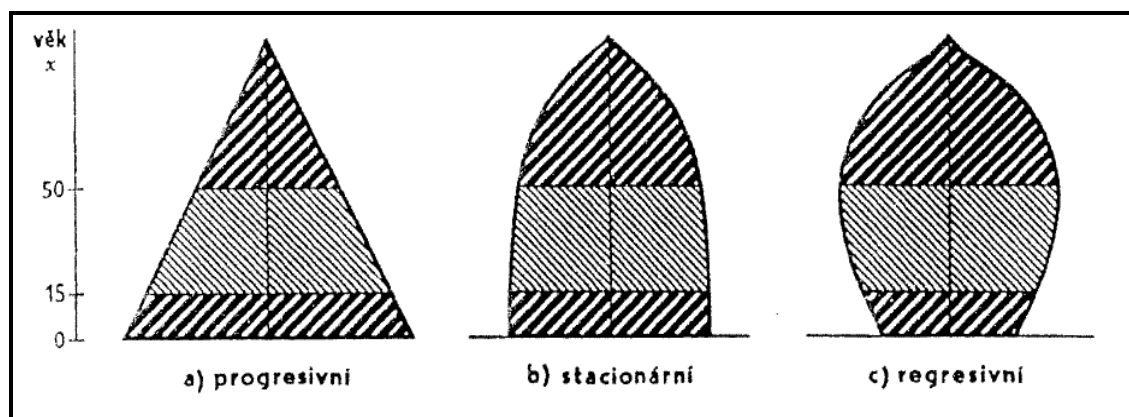
Charakteristickým znakem pro demografii je demografická struktura obyvatelstva, tj. struktura obyvatelstva podle věku a pohlaví, dvou výsostně demografických znaků. [Roubíček, 1997]

Věková struktura populace je výsledkem předchozí úrovně demografických a geodemografických procesů a zároveň představuje výchozí základ budoucího demografického vývoje. Struktura obyvatelstva podle věku je vyjádřena rozdělením celkového počtu obyvatel do jednoletých nebo víceletých (obvykle pětiletých) věkových skupin. Toto členění se prakticky vždy provádí odděleně pro muže a ženy. Grafické uspořádání věkové struktury zkoumané populace s použitím dvojitého histogramu se nazývá věková pyramida. Na svislou osu se vynáší věk, na vodorovnou osu zastoupení příslušné věkové skupiny buď v absolutních počtech, nebo v relativních údajích, přepočtených na 1000 obyvatel. Věková pyramida podává v hrubých rysech demografickou historii populace. [Kalibová, 2001]

Z pohledu demografické reprodukce je možno obyvatelstvo rozdělit podle věku na tři základní skupiny: dětskou složku (0-14 let), reprodukční složku (15-49 let) a postreprodukční složku, která zahrnuje obyvatelstvo nad 50 let věku. Reprodukční složka představuje zhruba polovinu z celkového početního stavu jednotlivých populací. Dle zastoupení dětské a postreprodukční složky v populaci rozlišujeme tři populační typy, resp. typy věkových struktur. [Kalibová, 2001]

Budeme-li se dívat na tyto tři skupiny z ekonomického hlediska, žije první a třetí z nich z toho, co vytvoří druhá. [Vallin, 1992]

Graf 1: Schématické znázornění tří základních typů věkové struktury

Zdroj: Kalibová K., Úvod do studia demografie, 2001

Je to právě regresivní typ věkové struktury, který v současné době převládá v Evropě. Pro tento typ je charakteristické vysoké zastoupení starých osob a naopak, v důsledku klesající porodnosti, malé zastoupení složky dětské. Díky změnám v charakteru demografické reprodukce tak dochází k demografickému stárnutí.

3.5. Demografické stárnutí

Vzhledem k poklesu úrovně porodnosti, zlepšování úmrtnostních poměrů a prodlužování naděje na dožití, se v procesu demografického stárnutí zvyšuje podíl starých osob v populaci.

V řadě evropských zemí započal proces demografického stárnutí již na počátku 20. století a s malými přestávkami se stále zintenzivňuje. Demografické stárnutí představuje v současné době pro většinu vyspělých států závažný problém a je třeba, aby byl brán v úvahu na všech úrovních prognostiky a plánování. [Kalibová, 2001]

3.6. Procesy demografické reprodukce

Reprodukcí obyvatelstva se rozumí obnova obyvatelstva střídáním generací zemřelých generacemi novorozenců (přirozená reprodukce) a v širším smyslu (jako celková reprodukce) obnova geograficky omezené populace přirozenou reprodukcí i migrací jako výměny souborů přistěhovalých a vystěhovalých. [Roubíček, 1997]

3.6.1. Porodnost

Porodnost neboli natalita je chápána jako hromadný jev a je vztahována k určité populaci. Proces porodnosti patří společně s procesem úmrtnosti mezi základní složku demografické reprodukce. Úroveň porodnosti závisí především na plodivosti neboli fekunditě, což je schopnost muže a ženy rodit děti. Její výsledný efekt, vyjádřený počtem narozených dětí, se označuje jako plodnost neboli fertilita. Počet dětí, který se určitému páru narodí, závisí nejen na jeho plodivosti, ale také na jeho reprodukčním (demografickém) chování. Typem demografického chování je například plánované rodičovství. Úroveň porodnosti je ovlivněna i populační politikou státu, nemalý význam má i systém hodnot ve společnosti. [Kalibová, 2001]

Nejjednodušším ukazatelem porodnosti je *hrubá míra porodnosti* (hpm), definovaná jako poměr počtu živě narozených dětí (N_v) a středního stavu obyvatelstva (P), nejčastěji v ročním vymezení. Je vyjádřena v promile.

$$hmp = \frac{N^v}{P} \cdot 1000$$

Tento ukazatel se zpřesňuje tím, že se živě narozené děti vztáhnou pouze k ženám v jejich reprodukčním věku (15-49 let), čímž dostaneme míru plodnosti neboli fertilitu. V praxi se nejvíce využívá *obecná míra plodnosti* (f), definovaná jako poměr počtu živě narozených dětí (N_v) na 1000 žen v reprodukčním věku (P^ž₁₅₋₄₉) ve sledovaném roce. [Kalibová, 2001]

$$f = \frac{N^v}{P_{15-49}^{\text{ž}}} \cdot 1000$$

3.6.2. Úmrtnost

Úmrtnost neboli mortalita tvoří vedle porodnosti jednu ze dvou základních složek demografické reprodukce. Úroveň a vývoj úmrtnosti jsou v jistém smyslu důsledkem vývoje nemocnosti také důsledkem kvality životních podmínek, životního prostředí a způsobu života. [Kalibová, 2001]

Pro nejjednodušší vyjádření se používá *hrubá míra úmrtnosti* (hmú), což je poměr počtu zemřelých (D) ke střednímu stavu obyvatelstva (P) ve sledovaném kalendářním roce. Je vyjádřena v promile.

$$hmú = \frac{D}{P} \cdot 1000$$

3.6.3. Potratovost

Studium potratovosti navazuje na analýzu procesu demografické reprodukce, neboť potratovost úzce souvisí nejen s úmrtností ale i s porodností. Potratovostí se rozumí úmrtnost plodu. Úroveň potratovosti úzce souvisí se způsoby omezování

plodnosti, s propagací a šířením antikoncepčních prostředků a celkovým populačním klimatem v zemi. Při analýze procesu potratovosti se sleduje výskyt potratů ve vztahu k celé populaci, k ženám v reprodukčním věku nebo k živě narozeným dětem. [Kalibová, 2001]

Nejjednodušším ukazatelem je *hrubá míra potratovosti* (hmpo), definována jako počet všech potratů (A) na 1000 obyvatel středního stavu.

$$hmpo = \frac{A}{P} \cdot 1000$$

3.6.4. Sňatečnost

Sňatečnost je proces uzavírání sňatků na základě zákonem daných podmínek. Mezi tzv. sňatkuschopné obyvatelstvo patří pouze osoby svobodné, rozvedené nebo ovdovělé. Nejjednodušším ukazatelem je *hrubá míra sňatečnosti* (hms), která udává počet sňatků (S) na 1000 obyvatel středního stavu v ročním vymezení. [Kalibová, 2001]

$$hms = \frac{S}{P} \cdot 1000$$

Hodnoty hrubé míry sňatečnosti jsou často ovlivňovány změnou populačního klimatu a jejich vývoj se následně odráží ve vývoj porodnosti. [Kalibová, 2001]

3.6.5. Rozvodovost

Rozvod představuje legální způsob zániku monogamního manželství. Rozpad manželství může být způsoben nejen rozvodem, ale i úmrtím jednoho či obou partnerů. Je třeba brát v úvahu, že počet statisticky zjištěných rozvedených manželství je nižší než počet rozpadlých manželství, neboť ve statistice nejsou zachycena manželství, která již de facto neexistují, ale nejsou rozvedena. [Kalibová, 2001]

Nejjednodušším ukazatelem rozvodovosti je *hrubá míra rozvodovosti* (hmro), definována jako poměr rozvodů (R) na 1000 obyvatel středního stavu (P).

$$hmro = \frac{R}{P} \cdot 1000$$

3.6.6. Celkové charakteristiky přirozené reprodukce

Pokud při studiu populace nebereme v úvahu migraci, mluvíme o uzavřené populaci. Noví členové uzavřené populace jsou pouze produktem členů žijících. Jedná se o přirozenou obnovu populace neboli přirozenou reprodukci, označovanou též jako demografická reprodukce. Nejjednodušším ukazatelem přirozené reprodukce je přirozený přírůstek, v případě jeho záporné hodnoty přirozený úbytek. Přirozený přírůstek je vyjádřen absolutním číslem, a to rozdílem mezi počtem živě narozených a zemřelých za určité časové období. Pro charakteristiku úrovně přirozené reprodukce se používá *hrubá míra přirozeného přírůstku* (hmpp), kdy absolutní přirozený přírůstek (PP) je vztažen ke střednímu stavu obyvatelstva (P) ve sledovaném časovém úseku, nejčastěji roce. [Kalibová, 2001]

$$hmpp = \frac{PP}{P} \cdot 1000$$

Hrubou míru přirozeného přírůstku lze také definovat jako rozdíl mezi hrubou mírou porodnosti (hmp) a hrubou mírou úmrtnosti (hmú)

$$hmpp = hmp - hmú$$

Hrubá míra přirozeného přírůstku nabývá v současné době nejvyšších hodnot v rozvojových zemích (až 35 promile). Současný demografický vývoj v zemích západní Evropy směřuje k záporným hodnotám tohoto ukazatele. [Kalibová, 2001]

Pokud bereme v úvahu i migraci, tj. počty přistěhovalých a vystěhovalých v určitém územním celku ve sledovaném období, pak mluvíme o otevřené populaci a o populačním vývoji. Změny ve velikosti populace se pak označují jako celkový populační přírůstek či populační úbytek, který se skládá z přirozeného přírůstku

či přirozeného úbytku a migračního salda (rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých). [Kalibová, 2001]

3.7. Demografická situace v Evropě

Ve 20. století se v Evropě pomalu uzavřel proces demografické revoluce, jehož počátky jsou spojeny s obdobím průmyslové revoluce. Proces demografické revoluce je charakterizován poklesem úmrtnosti, zejména díky zlepšení životní úrovně a hygienických podmínek a také pokrokem v oblasti zdravotní péče. K postupnému snižování porodnosti, jehož bezprostřední příčinou byl začátek používání antikoncepce a s ním spojený proces plánovaného rodičovství, dochází však později. Spojení těchto dvou faktorů mělo za následek obrovský populační růst. *„Během dvou staletí, od roku 1750 do roku 1950, vzrostl počet obyvatel Evropy včetně Sovětského svazu ze 146 milionů na 572 milionů.“* [Vallin, s. 61, 1992]

Demografická revoluce neprobíhala v celé Evropě současně. Na tuto skutečnost poukazuje Massimo Livi Bacci v knize *Populace v evropské historii*. *„Některé země prošly demografickou transformací již před polovinou 19. století, jiné země – Itálie, Španělsko i Německo – učinily rozhodující kroky v tomto procesu teprve v závěru století, přičemž v Rusku zůstávala situace značně pozadu. Během 19. století nicméně téměř ve všech zemích stoupla průměrná délka života o 15-20 let.“* [Livi Bacci, s. 165, 2003]

S koncem demografické revoluce se Evropa začíná potýkat s nedostatkem obyvatel. Tento demografický proces můžeme rozdělit do tří částí.

„První fáze se týká období mezi dvěma světovými válkami, které poznamenaly demografické ztráty způsobené prvním válečným konfliktem, ale i konec masové emigrace a v důsledku velké hospodářské recese i poklesem vnitřní dynamiky národních demografických systémů, které se kvůli vysychání migračních proudů navíc přestávaly vzájemně ovlivňovat. Druhá fáze, se datuje vznikem demografického úbytku způsobeného druhou světovou válkou a vyznačuje se novým poválečným územním uspořádáním a zejména novým demografickým růstem. Tato etapa trvala do začátku 70. let a skončila v době energetické a průmyslové krize, kdy také pohasla vnitřní migrace

v rámci Evropy i přistěhovalectví ze zemí v evropském sousedství. Třetí fáze zahrnuje poslední tři desetiletí 20. století a je typická velmi nízkou plodností, prudkým zestárnutím populace i postupným slábnutím migračních proudů mířících do Evropy.“
[Livi Bacci, s. 199-201, 2003]

Evropa se tak v posledních desetiletích 20. století dostává do fáze, pro kterou je charakteristická vysoká průměrná délka života. Tato skutečnost společně s klesající porodností i úmrtností začíná postupně modifikovat věkovou strukturu obyvatelstva. Jak uvádí Massimo Livi Bacci: *„Snížení porodnosti automaticky způsobuje „stárnutí“ obyvatelstva, protože v populaci klesá poměr nově narozených dětí, zatímco roste relativní počet obyvatel středního a vysokého věku.“* [Livi Bacci, 2003]

Stárnutí obyvatelstva s sebou přináší mnoho ekonomických problémů. Už v roce 1992 se tímto problémem zabýval Jaques Vallin. *„Budou-li mít dnešní mladé generace tolik dětí jako jejich rodiče, bude jejich potomků celkově méně, protože už jich samotných je méně, než bylo jejich rodičů. Počet obyvatel se začne snižovat. Až dnešní nejpočetnější věkové skupiny dosáhnou důchodového věku, bude muset budoucí ekonomicky aktivní část obyvatelstva žít daleko více důchodců než dnešní ekonomicky aktivní.“* [Vallin, s. 38, 1992]

4. Globální demografický vývoj

V červenci 2007 dosáhl počet obyvatel naší planety hodnoty 6,7 miliard, z toho 5,4 miliard v rozvojových zemích. To je o 547 milionů obyvatel více než v roce 2000. Tato čísla znamenají nárůst v průměru o 78 milionů za rok. Přestože porodnost pozvolna klesá, střední varianta projekce budoucího vývoje počtu obyvatelstva dle OSN předpokládá navýšení počtu obyvatel v roce 2050 na 9,2 miliardy. [World Population Prospects, The 2006 Revision]

Co znamená tento vývoj pro příští desetiletí a co čeká budoucí generace? Na tyto otázky se ve své knize Světové obyvatelstvo pokouší odpovědět francouzský demograf Jacques Vallin. Vallin nejprve zkoumá dějiny osídlování Země a upozorňuje především na rozdíly v demografickém vývoji v jednotlivých částech světa.

„Rozdíly v zalidnění jednotlivých světadílů na počátku novověku byly výsledkem několikatisíciletého vývoje a četných přírodních katastrof. První populační vlna vynesla během průmyslové revoluce na přední místo Evropu. V další vlně, ještě divočejší než byla ta první, převzaly štafetu populační exploze rozvojové země.“ [Vallin, s. 54, 1992]

Vallin v knize dále poukazuje na odlišný průběh demografické revoluce v rozvojových zemích. *„Teorie demografického přechodu, zformulovaná na základě evropských dějin, říká, že všechno obyvatelstvo pod vlivem hlubokých hospodářských a sociálních přeměn přejde v určitém okamžiku svého vývoje ze stavu rovnováhy mezi vysokou porodností a vysokou úmrtností do nového stavu rovnováhy mezi nízkou porodností a nízkou úmrtností. Ale evropský vývoj není přímo srovnatelný s tím, co se děje v rozvojových zemích. Úmrtnost se totiž v rozvojových zemích snížila díky vnějšímu přínosu, zcela bez souvislosti s vlastním hospodářským pokrokem a bez dlouhého zrání spjatého s průmyslovou revolucí. Žádný z činitelů, díky nimž v Evropě klesla posléze také porodnost, zde nepůsobí.“* [Vallin, s. 75-76, 1992]

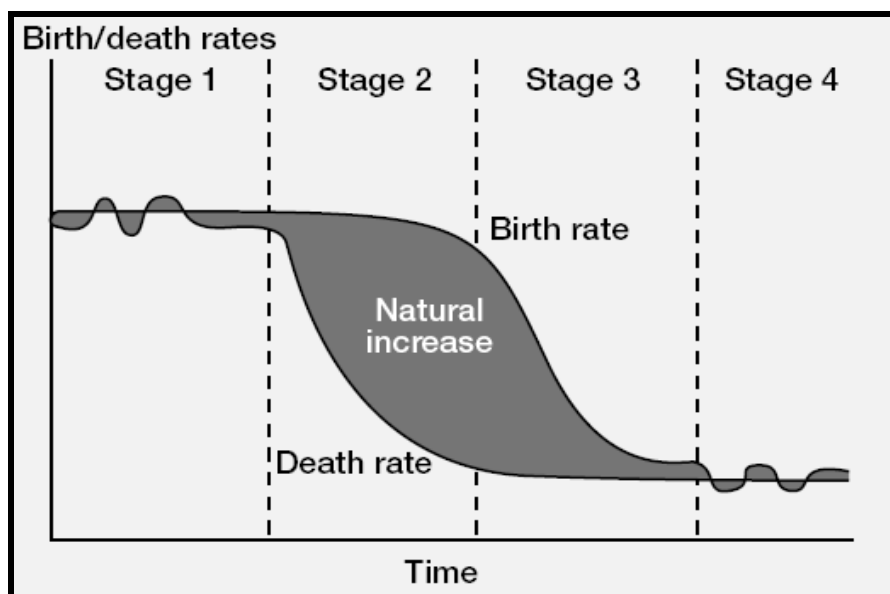
4.1. Demografická revoluce

V průběhu historie byl růst světové populace velmi pozvolný. Vysoká hladina porodnosti byla vyrovnávána vysokou hladinou úmrtnosti, kterou měly na svědomí především války, epidemie a hladomor. Zlepšení životních podmínek, hygienických návyků a zdravotní péče mělo v Evropě v 17. a 18. století za následek snížení úmrtnosti a také pozvolné zvyšování naděje na dožití. Přejít od vysoké hladiny úmrtnosti a porodnosti k jejich nízkým hodnotám se nazývá demografická revoluce. Tempo poklesu porodnosti a úmrtnosti se ale může v jednotlivých zemích výrazně lišit. V Evropě a Severní Americe proběhl tento pokles v 19. a na začátku 20. století. V rozvojových zemích započal v polovině 20. století. [Population Bulletin, 2004]

„Demografická revoluce je historický proces, který probíhá postupně u všech populací světa. Vzniká na určitém stupni společenského rozvoje a na jiném opět končí. Jednotlivé složky tohoto rozvoje (životní úroveň, kulturní úroveň, rozvoj výrobních sil, úroveň hygieny a lékařské vědy, stupeň urbanizace apod.) ani předcházející demografický vývoj nemusí být pro její začátek stejné a závisí vždy na jejich kombinaci a vzájemných vazbách.“ [Kalibová, s. 41, 2001]

Klasický model demografické revoluce je rozdělen do 4 fází. 1. fáze je charakterizována vysokou hladinou úmrtnosti i porodnosti, tím pádem i minimálním přírůstkem populace. Ve 2. fázi dochází k prudkému poklesu úmrtnosti při nezměněné hladině porodnosti. Pro 3. fázi je charakteristická stabilizace úmrtnosti na nízké úrovni a pokles porodnosti na skoro stejnou úroveň. Ve 4. fázi je díky konstantním, nízkým hladinám obou ukazatelů dosaženo pomalého tempa růstu populace. Tempo této demografické změny závisí na kultuře a kulturních zvycích a také na dosaženém stupni ekonomického vývoje. [Population Bulletin vol. 59, no. 1, 2004]

Graf 2: Fáze (stádia) demografické revoluce

Zdroj: Population Reference Bureau: Transition in World Population

(Pozn. Stage-fáze, Time-čas, Birth rate-hrubá míra porodnosti v promile, Death rate-hrubá míra úmrtnosti v promile, Natural increase-přírozený přírůstek)

Zatímco v Evropě a Severní Americe byl průběh demografické revoluce, a s ním spojený pokles hladin úmrtnosti i porodnosti konstantní, pozvolný a trval více jak 100 let, pokles úmrtnosti v některých rozvojových státech proběhl až dvakrát rychleji. Stalo se tak zejména díky rozšíření očkování, zlepšení dostupnosti zdravotní péče a realizaci humanitární pomoci z vyspělých zemí. Porodnost ale zůstala stále vysoká a během krátké doby tak došlo k obrovskému růstu populace, v některých zemích až k jeho zdvojnásobení (př. Mexiko). [Population Bulletin vol. 59, no. 1, 2004]

V 50. letech se tedy vyspělé země, v čele se Spojenými státy, rozhodly uplatnit v rozvojových zemích politiku zaměřenou na snížení plodnosti. Prostředkem k tomu měla být zejména osvěta v oblasti používání antikoncepce. Výsledky ovšem nesplnily očekávání a v některých zemích naopak tato snaha vyvolala hlasité protesty a získala si řadu odpůrců. Jediné, co zde podle nich mohlo pomoci, byl pozvolný hospodářský a sociální rozvoj. Důležitý obrat nastal na začátku 60. let, kdy se situaci rozhodly řešit mezinárodní organizace jako WHO, FAO a UNESCO a poskytly na podporu programů omezování plodnosti finanční prostředky. Ani poté ještě nedošlo k hromadnému

poklesu plodnosti ve všech zemích. V některých zemích plodnost poklesla, ale naopak v jiných stoupla a situace se tedy výrazněji nezměnila. [Vallin, 1992]

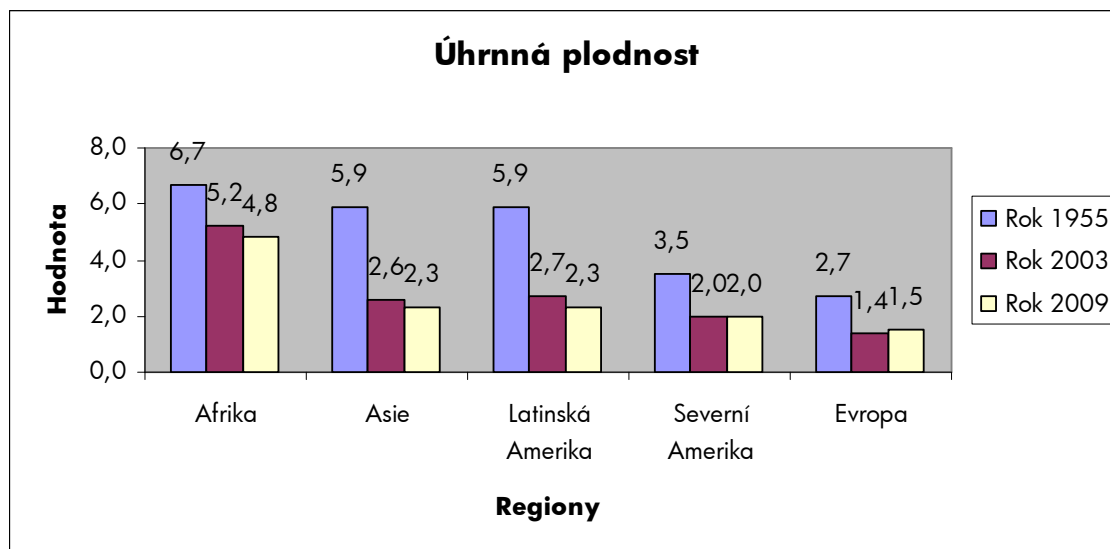
Příkladem jednoho z nejznámějších, ale také nejdrastičtějších opatření regulace porodnosti je Čína a její „politika jednoho dítěte“. Přísné rodinné zákony prosadil v roce 1980 Teng Siao-pching. Podle těchto zákonů mohou páry ve městech přivést na svět pouze jedno dítě. Pokud se rodina rozhodne mít ještě dalšího potomka, je nucena platit vysoké pokuty a často bývá sociálně znevýhodněna. Jsou preferováni novorozenci mužského pohlaví a ženy, které čekají holčičku, jsou nuceny jít na potrat nebo dítě po narození odložit. Objevily se už i případy rodičů, kteří své ženské potomky zabili. Velkým problémem se tedy stává nerovnováha mezi mužským a ženským pohlavím. Tato nerovnováha spolu s rostoucím problémem stárnutí populace má za následek, že některá čínská města již platnost zákona zrušila.

Ve většině zemí díky zavedeným regulačním opatřením postupem času skutečně ke snížení porodnosti došlo, zejména v asijských zemích (Indie, Pákistán, Bangladěš, Indonésie, Filipíny) a v oblasti Latinské Ameriky (Brazílie, Kostarika). Podle Vallina musel být obrat vyvolán i jinými faktory než programy na omezování plodnosti. *„Hlavní úlohu hrála určitě emancipace žen, chápána v nejširším slova smyslu, a její tři základní součásti: vzdělání, ekonomická aktivita a věk při vstupu do manželství.“* [Vallin, s. 80, 1992]

Naopak v oblasti Blízkého východu (Jemen) a subsaharské Afriky (Demokratická republika Kongo, Keňa, Nigerie, Uganda) zůstává porodnost stále vysoká, zejména díky velké negramotnosti, vlivu náboženství a stále přetrvávající preferenci velkých rodin. [Population Bulletin vol. 59, no. 1, 2004]

Populační politika by v rozvojových zemích neměla být zaváděna násilím, ale jak dodává Vallin: *„měla by jí předcházet seznamovací, vysvětlovací a přesvědčovací kampaň.“* [Vallin, s. 103, 1992]

Graf 3: Úhrnná plodnost – fertilita (počet dětí na 1 ženu v jejím plodném období)

Zdroj: Population Reference Bureau: Transition in World Population, 2004

Dalším problémem, se kterým se současný svět musí potýkat, je jeho nerovnoměrné osídlení. Ve čtyřech nejlidnatějších zemích světa (Čína, Indie, USA a Indonésie) žije dohromady skoro polovina obyvatel naší planety. Zároveň také platí, že asi jedna polovina světové populace tj. něco málo přes tři miliardy obyvatel žije na pouhých 5% souše. Rozmístění obyvatelstva je stále do značné míry ovlivněno přírodními podmínkami. Mezi státy s nejvyšší hustotou zalidnění patří tradičně většina evropských zemí, státy v Africe při pobřeží Guinejského zálivu a oblasti východní, jihovýchodní a jižní Asie.

Jak je uvedeno výše, demografický vývoj ve světě byl v průběhu dějin velmi odlišný a odlišným zůstává stále. Hlavními faktory ovlivňujícími tento vývoj je průběh a délka demografické revoluce a také to, zda je tento proces ukončen nebo zda stále trvá.

Současný svět se potýká především se dvěma problémy: velkým populačním přírůstkem v rozvojových zemích a stárnutím populace ve vyspělých zemích. Jelikož je stárnutí populace jedním z klíčových problémů Evropy a bude podrobněji zmíněno v další kapitole této práce, bude nyní věnován prostor především problematice přirozeného přírůstku v rozvojových zemích.

4.2. Rozvojové země

Podle klasifikace Organizace spojených národů jsou za rozvojové země považovány všechny státy v Africe, Asii (kromě Japonska a Izraele), Latinské Americe, oblasti Karibiku a Oceánie (kromě Austrálie a Nového Zélandu). Světový populační růst ve 20. století se z 90% odehrál právě v těchto zemích. Byl způsoben především snížením úmrtnosti, která klesla zejména díky zlepšení podmínek v oblasti zdravotnictví a také vlivem preventivních očkování.

V Latinské Americe a východní Asii se proces populačního růstu zpomalil, především díky poklesu porodnosti. Za tímto poklesem stojí plánované rodičovství, vyšší věk při vstupu do manželství, rozšíření používání antikoncepce a hlavně přístup žen ke vzdělání. I přes snížení úhrnné plodnosti, ke kterému ve většině rozvojových zemích došlo (viz Graf č. 3), zůstává průměrný počet dětí na jednu ženu v Africe stále na velmi vysoké úrovni a celkově je africká populace velmi mladá (43% populace tvoří lidé mladší 15 let).

Jak uvádí Vallin, právě první polovina 20. století dala vzniknout dnešní propasti mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi.

5. Demografická situace Evropy a její problémy

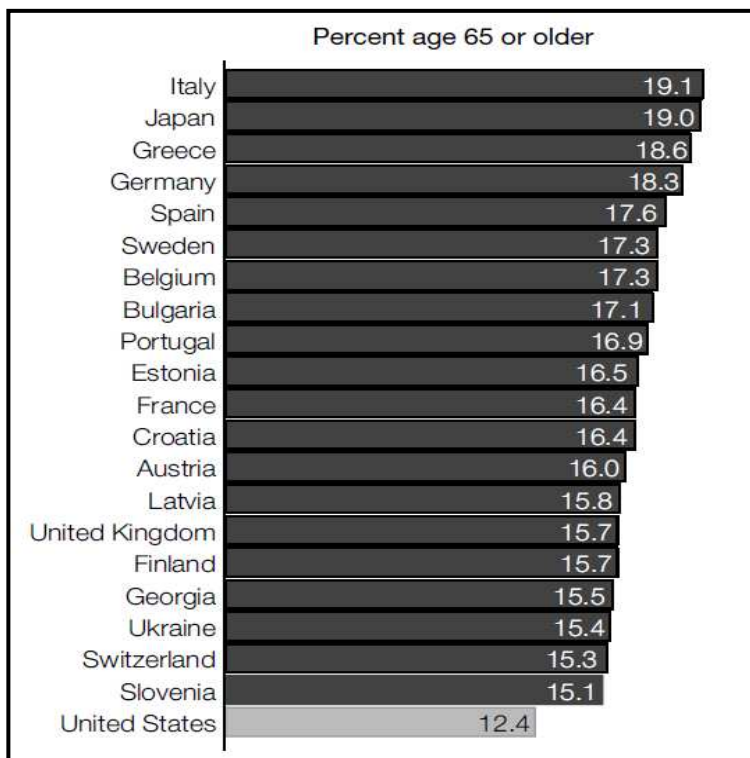
Většina států v Evropě se v současné době nachází ve stadiu demografické deprese. Růst populace v Evropě je nejpomalejší ze všech kontinentů. Hlavní příčinou je nízká porodnost, která společně s prodlužováním střední délky života stojí za nejzávažnějším problémem – populačním stárnutím.

5.1. Populační stárnutí

Populační stárnutí je dlouhodobý proces, při kterém se zvyšuje podíl osob starších 65 let (někdy také starších 60 let) a snižuje se podíl osob mladších 15 let. To znamená, že starší věkové skupiny rostou relativně rychleji, než populace jako celek. Dochází tak ke změně věkové struktury. Na populační stárnutí může být nahlíženo, jako na vítězství pokroku v medicíně nad nemocemi a zraněními, které sužovaly lidstvo v minulosti. Ale stárnutí populace s sebou přináší i problémy související s důchodovým systémem a s růstem nákladů na sociální zabezpečení a zdravotní péči.

Populace ve věku 65 a více let vzrostla v Evropě mezi lety 2003 a 2004 o 10,3 milionu a dosáhla tak hodnoty 461 milionů. Problém stárnutí populace je převážně spojován s Evropou a Severní Amerikou, ale i v méně vyspělých státech se podíl starších osob v populaci zvyšuje. Přesto je to stále Evropa, kde je tento problém nejakutnější. Za „nejstarší zemi“ na světě je považována Itálie, kde osoby starší 65 let tvoří více než 19% z celkové populace. Jak je patrné z grafu č. 4 nachází se 19 z 20 populačně nejstarších zemí právě v Evropě. Podle některých předpokladů by měla Evropa zůstat nejstarším regionem světa během celého 21. století. [Kinsella, Phillips, 2005]

Graf 4: 20 „nejstarších“ států na světě podle procentního podílu osob starších 65 let v populaci

Zdroj: U.S. Census Bureau, International Data Base (2004)

Jedením z ukazatelů struktury populace je index stáří, který vyjadřuje, kolik je v populaci obyvatel ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku do 15 let. Na přelomu 2. a 3. tisíciletí patřilo mezi země, s větším počtem starších lidí než osob mladších 15 let, pouze pár zemí (př. Itálie, Německo, Bulharsko). Do roku 2030 dosáhne index stáří ve většině rozvinutých zemí hodnoty 100 a v některých evropských státech přesáhne hodnotu 200. [Kinsella, Phillips, 2005]

Mezi další indexy, které charakterizují proces demografického stárnutí, patří indexy závislosti a index ekonomického zatížení.

- Index závislosti I vyjadřuje počet dětí ve věku 0-14 let na 100 osob ve věku 15-59 let.
- Index závislosti II udává počet osob ve věku 60 a více let na 100 osob ve věku 15-59 let.

- Index ekonomického zatížení znázorňuje počet dětí ve věku 0-14 let a počet obyvatel ve věku 60 a více let na 100 osob ve věku 15-59 let. [demografie [online]]

Demografické stárnutí je důsledkem změn v charakteru demografické reprodukce. Tyto změny mohou být vyvolány dvěma faktory: poklesem úrovně porodnosti a snížením míry úmrtnosti.

5.1.1. Pokles úrovně porodnosti

Mezi hlavní příčiny demografického stárnutí a populačního poklesu patří přetrvávající nízká úhrnná plodnost (tj. průměrný počet dětí na jednu ženu v jejím plodném období tj. 15-49 let), jejíž hodnota se v současné době v zemích Evropské unie pohybuje kolem 1,5 dítěte na jednu ženu. Hodnota nutná k prosté obnově populace přitom činí 2,1 dítěte. Jednotlivé státy se ve vývoji porodnosti značně odlišují. Nejvyšších hodnot (1,8 dítěte na jednu ženu) dosahují státy severní Evropy, Francie a Velká Británie. V jižní, střední a východní Evropě se rodí méně než 1,5 dítěte na jednu ženu. Velmi nízkou úroveň (méně než 1,3 dítěte na jednu ženu) vykazují bývalé socialistické státy (Lotyšsko, Polsko, Slovinsko a Slovensko). [Kocourková, Šídlo, 2007]

Pokles plodnosti je patrný především v posledních desetiletích. Mezi nejsilnější ročníky patří v současné době generace dětí narozená v období poválečného baby-boomu. Postupný přechod této silné generace do důchodového věku bude znamenat větší zátěž pro méně početné obyvatelstvo v produktivním věku. Výše uvedené se týká především zemí původní EU-15. V nových členských státech je nejvíce zastoupena věková skupina 25-39. Tyto státy budou řešit problém stárnutí populace později a je proto nutné přihlídnout k této problematice již nyní při stanovování sociální politiky. [Kocourková, Šídlo, 2007]

Za poklesem porodnosti stojí přechod k plánovanému rodičovství, rozvoj ekonomiky a změna životního stylu. Dalšími ovlivňujícími faktory jsou pozdější věk při vstupu do manželství a snaha o zvýšení životního standartu. Ze sociologických výzkumů vyplývá, že úměrně se zvyšujícím se příjmem rodičů roste i jejich ctižádost, kterou vkládají do svých dětí. Rodiče se často rozhodnou mít méně dětí a tudíž více

prostředků, které mohou investovat do vzdělání a zlepšit tím svému potomkovi vyhlídky do budoucna.

Hlavními ekonomickými příčinami poklesu porodnosti jsou: pozdní nástup do zaměstnání, vysoké náklady na bydlení a nedostatek pobídek ze strany státu v podobě rodinných příspěvků, nabídky péče o děti, vyšší mateřské. Jednotlivé státy by se tedy měly snažit o opětovné zvýšení porodnosti zejména za pomoci vhodné rodinné politiky.

5.1.2. Prodlužování střední délky života

Dalším charakteristickým rysem evropské populace je prodlužování střední délky života při narození (naděje na dožití). Tento ukazatel je definován jako průměrný počet let, které zbývají člověku při narození ještě prožít. Za prodlužováním střední délky života v průběhu 20. století stojí především klesající dětská úmrtnost, změna životního stylu a zvýšení úrovně v oblasti poskytování zdravotní péče. Rostoucí počet starých osob v populaci s sebou přináší zvýšení nákladů na zdravotní péči a zvýšení objemu vyplácených důchodových dávek.

Problematice spojené se stárnutím populace lze čelit aplikováním vhodné populační politiky, jejímž cílem je podpora rodin a zvýšení porodnosti. Dalším řešením může být rozšíření populace z vnějšku pomocí imigrace.

5.2. Migrace

Migrace patří společně s natalitou a mortalitou mezi hlavní prvky demografického vývoje a výrazně tak přispívá ke změně obyvatelstva. V posledních letech je to hlavně imigrace, která v Evropě udržuje hodnoty přirozeného přírůstku v kladných hodnotách.

Nejčastějším typem migrace je migrace ekonomická, která je motivována snahou najít si dobře placenou práci a zlepšit tak životní úroveň sobě i celé rodině. Obvyklé migrační trasy jsou ovlivněny geografickou blízkostí (př. Albánie - Itálie, státy severní Afriky - Francie) i koloniální minulostí (př. Indie - Velká Británie). Velkou roli při výběru země hraje také existence migrantské komunity v cílové zemi.

V současné době připadá v Evropské unii jeden člověk důchodového věku na čtyři pracující. V roce 2050 to budou už pouze dva pracující. Ve většině států je tedy nutná reforma důchodového systému. Státy budou nuceny snížit výši vyplácené podpory a také zvýšit věkovou hranici pro vstup do důchodu. Jednou z možných alternativ je i zvýšení počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva za přispění imigrace. [Martin, Zürcher, 2008]

Pomocí této tzv. aktivní migrace se většina vyspělých států snaží přilákat vzdělané a kvalifikované cizince a alespoň částečně tak řešit problém stárnutí populace. Jednotlivé země tak činí buď pomocí programů zaměřených na dočasnou pracovní migraci, kdy dostatečně kvalifikovaným pracovníkům udělí hostitelská víza (př. Německo), nebo už předem počítají s tím, že půjde o trvalou migraci. V tomto případě musí žadatel projít tzv. přistěhovaleckými testy, které hodnotí jeho schopnost integrace a ekonomický přínos pro stát. Po jejich úspěšném absolvování je uchazeči udělen trvalý pobyt (př. Kanada). Nové modely aktivní migrace v posledních letech představily také Dánsko, Irsko a Portugalsko. [Schroth, 2007]

Odliv kvalifikovaných pracovníků (tzv. brain drain), kteří mateřskou zemi opouští často kvůli nedostatku pracovních příležitostí či lepším platovým podmínkám s sebou nese jak pozitivní, tak negativní důsledky. Někteří se vracejí a mohou tak bohatší o zkušenosti a znalosti pomoci v dalším rozvoji své země, jiní v hostitelské zemi zůstávají natrvalo a mateřská země tak mnohdy přichází o odborníky, nejčastěji z oblasti zdravotnictví či v oboru informačních technologií.

Migrace má ale také své negativní stránky. Většina migrantů, je totiž nekvalifikovaná a pochází především z rozvojových zemí. Tito lidé jsou ochotni vykonávat práce, o které místní nemají zájem, často za velmi nízkou mzdu. Přesto jsou mnohdy obviňováni z krádeže pracovních míst a snížení životní úrovně místních obyvatel. Často také dochází k rasistickým a xenofobním útokům. Tyto problémy s sebou přináší větší nároky na účinnější politiku integrace migrantů. Integrace je chápána jako proces začleňování. V tomto případě se jedná o proces začleňování minority do sociálního, ekonomického, kulturního a trestně právního systému majoritní společnosti.

5.2.1. Migrační politika

Rozdílné přístupy v integračních přístupech daly v 70. až 90. letech 20. století vzniknout třem základním modelům imigrační politiky.

Diskriminační model

Diskriminační model spočívá v tom, že jsou imigranti zapojováni do společnosti pouze v určitých sférách (př. trh práce). Není jim však umožněno zapojení do ostatních oblastí občanského života (čerpání sociální péče, participace na politickém životě, získání občanství). Tento model praktikovaly v minulosti zejména Německo, Rakousko a Švýcarsko. [Drbohlav, 2004]

Asimilační model

Asimilační model, kterému se nejvíce přibližovala Francie, funguje na principu rychlé adaptace ze strany migranta. Rychlé získání občanství je vykoupeno ztrátou jazyka, specifických kulturních a sociálních rysů. Výše zmíněný přístup má vést k rychlé asimilaci. Imigranti by měli co nejdříve začít používat jazyk hostitelské země a přizpůsobit se jejímu kulturnímu a společenskému životu. [Drbohlav, 2004]

Multikulturální model

Multikulturální model je protipólem asimilačního přístupu. Model je charakteristický tím, že příslušníci menšinové populace jsou vnímáni jako členové etnických komunit, kteří si ponechávají svůj jazyk a kulturu a zůstávají tak odlišeni od většinové společnosti. Jsou jim dána stejná práva, aniž by se očekávalo, že se vzdají svých specifik. Mezi představitele tohoto modelu patřilo Švédsko, částečně Nizozemí, Velká Británie, Kanada a USA. Při prosazování myšlenek multikulturalismu se mohou objevovat problémy u určitých skupin přistěhovalců, kteří neovládají jazyk a neuznávají důležité společenské hodnoty hostitelské země. Dochází tak k jejich segregaci a vzniku izolovaných komunit, které vykazují nechuť k integraci do hostitelské společnosti. [Drbohlav, 2004]

Narůstající problémy vyvolávají v zemích Evropské unie požadavky na vznik účinnější a ucelenější politiky v oblasti integrace migrantů. Vzniká tak model občanské

integrace, který začíná být od konce 90. let 20. století uplatňován v Nizozemí, Rakousku, Velké Británii, Francii a Německu.

Model občanské integrace

Tento model prosazuje alespoň základní ovládnutí jazyka a osvojení si určitých hodnot, typických pro danou společnost, jako nezbytné podmínky integrace. Mělo by tak být zajištěno bezproblémovější soužití. Cíl tohoto přístupu je zajistit lepší začlenění přistěhovalců na trh práce, pokles nezaměstnanosti a tím i snížení ekonomických nákladů. Za tímto účelem vznikají kurzy občanské integrace, které trvají od jednoho do dvou let a jsou určeny hlavně nekvalifikovaným imigrantům. Kurzy, které se věnují i tématům z historie, by měly přispět k podpoře sociální soudržnosti a následně zlepšit proces začleňování do společnosti. Téma soudržnosti se dostává do popředí po roce 2001, kdy byly nepokoje a teroristické útoky ve Velké Británii, Španělsku, Francii, Dánsku a Německu dány do souvislosti s nedostatečným začleněním muslimských komunit do společnosti. [Joppke, 2009]

5.2.2. Kulturní a sociální problémy

Příchod velkého množství cizinců často působí v hostitelské zemi celou řadu problémů. Velmi nebezpečný bývá například vznik izolovaných komunit v okrajových částech měst, takzvaných ghett. Lidé, kteří zde žijí, obvykle nemají zájem o jakoukoliv integraci do majoritní společnosti. Jsou často nekvalifikovaní, naznají ani základy cizího jazyka, a tudíž se potýkají s nezaměstnaností. Se vznikem a existencí ghett je spojován vznik gangů a vysoká kriminalita. Velké potíže vznikají zejména, pokud je přistěhovalců hodně a pocházejí z odlišných kultur. Evropané, kteří jsou zvyklí žít v tradičně kulturně a jazykově homogenních společnostech, mají z přílivu imigrantů strach. Tento problém můžeme pozorovat nyní ve Francii, kde žije početná muslimská menšina.

Francie

První muslimové, kteří přišli do Francie v průběhu 50. a 60. let 20. století byli Alžířané, Maročané a Tunisané. Šlo převážně o muže, kteří zde byli najímáni na práci v rámci poválečné obnovy. Zlom přinesla hospodářská krize v roce 1973, vyvolaná

nárůstem cen ropy po izraelsko-arabské válce. Francie byla nucena zastavit další přijímání pracovníků. Jedinou povolenou migrací tak zůstala migrace za účelem slučování rodin. Za svými manželi přijely ženy s dětmi a rodiny se následně rozhodly zůstat natrvalo. Většina z nich si našla bydlení v panelových bytech na okrajových sídlištích, kde postupně sílil podíl muslimského obyvatelstva. Nezaměstnanost a špatné sociální začlenění i v dalších generacích, přispělo k silnějšímu prosazování islámského způsobu života a náboženství. Rodiny začaly znovu dodržovat muslimské zvyky, ženy se vracely k tradicím v oblékání, se souhlasem města vznikaly první mešity. [Kropáček, 2002]

Další příliv muslimů do Francie nastal s otevřením Evropy po roce 1989. Jednalo se zejména o Araby z Blízkého východu a Palestince. [EuRABIA [online]]

V minulosti prosazovaný asimilační model imigrační politiky umožnil, že každý migrant mohl po pěti letech legálního pobytu požádat o udělení státního občanství. Restrikce imigrace nastala ve Francii na konci 80. let 20. století. Je spojována především se vzestupem pravicových stran. V tomto období byly aplikovány tři hlavní linie imigrační politiky, kterými jsou: boj proti nelegální imigraci, kontrola přílivu imigrantů a integrace usazených imigrantů. Omezení vyvolala velké protesty ze strany přistěhovalců. Následující levicová vláda některá omezení přehodnotila a zaměřila se hlavně na aktivní imigrační politiku a snahu získat kvalifikované odborníky. [Stojarová, 2004]

Schválení zákona předloženého tehdejšími ministrem vnitra Nicolasem Sarkozym v listopadu 2003 znamenalo změnu v pojetí integrace. Ta už není považována pouze za žádoucí, ale stává se povinností. Při udělení prvního povolení k pobytu musí cizinec podepsat „smlouvu o přijetí a integraci“, kterou se zavazuje k absolvování kurzů občanské integrace. Udělení trvalého pobytu je podmíněno nejen určitým stupněm znalosti francouzštiny, ale také závazkem k respektování hodnot francouzské republiky. [Baršová, 2006]

Dalším restriktivním opatřením vycházejícím z tradice asimilacionismu bylo přijetí zákona o zákazu náboženských symbolů na školách v únoru 2004. Zákon zakazující

ostentativní nošení náboženských symbolů (muslimských šátků, židovských jarmulek, velkých křesťanských křížů), vyvolal vlnu nevole právě u muslimského obyvatelstva.

Otevřenost Francie vůči imigrantům v minulosti, vysoká nezaměstnanost (dosahující až 40%) a koncentrace převážně mladých muslimů v okrajových sídlištích dala vzniknout radikálním islámským organizacím, jejichž členové se často rekrutují z druhé a třetí generace migrantů. Jeden z největších konfliktů se odehrál na přelomu října a listopadu roku 2005 v Paříži, kdy zemřeli dva muslimští mladíci. Chlapci prchali před policisty, kteří chtěli zkontrolovat jejich identitu. Při útěku se schovali do transformátoru, kde zemřeli. Tato událost vyvolala ofenzivu v řadách muslimského obyvatelstva. Na protest zapalovali auta i veřejné budovy. Nepokoje se postupně rozšířily i do dalších přistěhovaleckých čtvrtí. V některých městech byl vyhlášen zákaz vycházení. Jako příčiny těchto nepokojů jsou uváděny frustrace a pocit sociální nerovnosti, které tato menšina pociťuje ze strany majority.

V červnu 2006 byl schválen tzv. „druhý Sarkozyho zákon“, jehož cílem bylo omezit do té doby nejrozšířenější migraci na základě rodinných pout a naopak podpořit příliv kvalifikovaných pracovníků. Ekonomické aspekty této reformy vycházely ze studie Centra strategických analýz při úřadu francouzského premiéra a z prognózy Eurostatu, které se shodly na tom, že Francii na rozdíl od ostatních evropských zemí nehrozí vymírání a není tak nucena spoléhat na masovou imigraci. Jedním z bodů reformy je snaha o využití potenciálu zahraničních studentů, kterým by bylo umožněno po získání titulu magistr zůstat ve Francii až půl roku a hledat si práci. Pokud by ji získali, byl by jim pobyt dále prodloužen. Zavedena byla také opatření umožňující v případě poptávky pružněji otevřít pracovní trh cizincům. [Baršová, 2006]

Výše zmíněné problémy ve Francii, ale i v ostatních zemích, jsou jedním z důvodů, proč se Evropa zatím velkému nárůstu imigrace brání a chce nedostatek pracovních sil a klesající porodnost řešit především sociálními programy orientovanými na podporu rodin.

5.3. Populační politika

Populační politika je souhrn praktických opatření, kterými se stát snaží ovlivňovat množství populace. „*Populační politika je součástí sociální politiky společnosti a zahrnuje opatření v oblasti ekonomické, sociální, právní, administrativní a zdravotní, jejichž realizace vede k ovlivňování populačního vývoje.*“ [Kalibová, s. 43, 2001]

Aplikace vhodné populační politiky je dalším možným řešením problému stárnutí populace. V demokratických systémech mohou jednotlivé státy svou politiku ovlivňovat zejména pomocí nepřímých nástrojů, to znamená odstraňováním překážek, které mohou plánování rodiny negativně ovlivnit (např. příliš drahé a nedostupné bydlení, snížení životní úrovně při výchově dětí). Pozitivní dopad může mít i zvýšení rodičovské podpory, daňové úlevy pro rodiče nezletilých dětí či vytvoření lepších podmínek pro sladění pracovního a rodinného života.

5.3.1. Modely rodinné politiky

V Evropě se setkáváme s pěti různými modely sociální politiky. Modely vycházejí z tradic a sociálně-politických cílů charakteristických pro jednotlivé státy.

Sociálně-demokratický model

Sociálně-demokratický model je často označován jako skandinávský, zejména proto, že jeho domovem jsou Švédsko, Norsko a Finsko. Základem systému je:

- naprosté zrovnoprávnění pohlaví
- vysoká odpovědnost státu za eliminaci sociálních problémů
- vysoká míra solidarity mezi bohatými a chudými. [Klvačová, Jírová, 2004]

Účinnost systému je determinována vysokou zaměstnaností. Aby mohlo být dosaženo plné zaměstnanosti obou pohlaví, je důležité propojení rodinného života a politiky zaměstnanosti. Důraz je kladen na systém fungování rodinných služeb (jesle, ostatní denní péče o děti). Model je spíše, než na rodinu jako celek, zaměřen na individuální podporu jejích členů. [Paraskewopoulos, 2009]

Konzervativní model

Konzervativní nebo také středoevropský model není na rozdíl od skandinávského modelu primárně orientován na státem poskytovanou péči o dítě. Podpora rodiny je zajištěna prostřednictvím daňového zvýhodnění vysokopříjmových rodin a sociálních dávek pro nízkopříjmové rodiny. Od ostatních systémů se odlišuje netypicky dlouhou mateřskou a rodičovskou dovolenou. Nabídka služeb v oblasti péče o potomka je velmi omezená a probíhá spíše individuálně v rámci rodiny. Jak již název napovídá, najdeme tento model v Německu, Rakousku, Švýcarsku a České republice. [Paraskewopoulos, 2009]

Liberální model

V liberálním (anglosaském) modelu jsou dávky poskytovány všem bez ohledu na předchozí pracovní aktivitu. Jsou však velmi nízké, umožňující pouze přežití, nikoliv pohodlný život. Materiální zabezpečení rodiny je vnímáno jako soukromá věc, proto se stát snaží vyvarovat jakýchkoliv zásahů. Také podpora rodiny není nijak výrazná a je adresována pouze rodinám ve špatné ekonomické situaci (neúplným rodinám, matkám samoživitelkám). [Paraskewopoulos, 2009]

Kombinovaný model

Kombinovaný model, někdy také nazývaný francouzský, podporuje stejně jako model skandinávský systém dvou živelů rodiny. Tento systém nabízí široké spektrum podpory rodiny (systém daňových zvýhodnění, přídavky). Samozřejmostí jsou také veřejné služby pro rodiny a podpora zaměstnanosti žen. Pokud bychom míru porodnosti považovali za hlavní ukazatel úspěšnosti rodinné politiky, byl by tento model hodnocen jako nejúspěšnější (viz tabulka č. 1). [Paraskewopoulos, 2009]

Jihoevropský model

Tento model, jak již název napovídá, se vyskytuje nejčastěji v zemích okolo Středozevního moře (Španělsko, Itálie, Řecko). Tyto země nemají žádnou zvláštní rodinnou politiku. Státní příspěvek je oproti ostatním evropským zemím nepatrný. Instrukce zajišťující péči o děti do tří let zde v podstatě neexistují, a pokud ano, tak mají

velmi zkrácenou pracovní dobu. V důsledku této skutečnosti patří porodnost v jihoevropských zemích mezi nejnižší v Evropě. [Paraskewopoulos, 2009]

5.3.2. Rodina a politika zaměstnanosti

Tradiční model rodiny je tvořen dvěma heterosexuálními partnery, kterým se po uzavření sňatku narodí co nejdříve děti. Tento model funguje na principu rozdělení rolí, kdy se žena stará o rodinu a domácnost a muž se snaží zabezpečit rodinu po materiální stránce. Mezi faktory, které stále více ovlivňují tradiční model rodiny, patří:

- rostoucí emancipace žen v průběhu 20. století
- zvyšující se počet partnerských svazků na místo tradičního manželství
- platnost zákona o registrovaném partnerství.
- postupná změna dělby práce v rodině, která vychází z tradičně mužských a ženských rolí.

Stejně jako model tradiční rodiny se během druhé poloviny 20. století proměnilo i postavení žen ve společnosti. Více než dříve ženy studují, cestují, pracují a chtějí být ekonomicky nezávislé. Zvyšuje se počet zaměstnaných žen a snižuje se míra porodnosti. Tyto proměny v oblasti rodinného života s sebou přinášejí požadavky na změnu rodinné politiky.

Jak ukazují tabulky 1 a 2 (viz příloha), dosahují nejvyšší průměrné míry porodnosti skandinávské země, které současně vykazují nejvyšší míru zaměstnanosti žen ze všech evropských zemí. Naopak nejnižší průměrnou míru porodnosti zaznamenáváme u Itálie, Španělska, Slovenska a Polska, kde je míra zaměstnanosti žen velmi nízká.

Je tedy patrné, že pokud se má míra porodnosti zvýšit, je nutné aplikovat takovou rodinnou politiku, která bude podporovat větší zapojení žen a především matek na trh práce a také větší participaci mužů na rodinném životě. Potomek by neměl pro ženu představovat překážku při snaze o uplatnění na trhu práce. Pokud by se v rámci rodinné

politiky podařilo podpořit a následně úspěšně realizovat oba výše zmíněné kroky, mohlo by to znamenat stabilizaci současného populačního vývoje.

Jedním z cílů politiky rovných příležitostí je vytvořit co nejpříznivější podmínky pro sladění rodinného a pracovního života. Takové podmínky, aby ženy nemusely volit mezi rodinou a kariérou, ale mohly se realizovat v obou oblastech současně. Skloubení rodinného života s pracovním lze podpořit více způsoby. Realizace většiny z nich se odvíjí od ochoty a možností zaměstnavatele. Nejjednodušší možností je úprava pracovní doby (zkrácený úvazek, flexibilní pracovní doba), další variantou je možnost práce z domova. U nás zatím nepříliš obvyklý, v některých státech již běžný způsob péče, je existence dětských koutků a firemních školek. Uskutečnění výše uvedených příkladů je zatím velmi závislé na vůli zaměstnavatele a je především úkolem státu, aby je k realizaci výše zmíněných opatření a tedy podpoře zaměstnanosti žen dostatečně motivoval.

Důkazem toho, že tato opatření mohou skutečně fungovat, jsou Francie a skandinávské země, které kladou důraz na naprosté zrovnoprávnění pohlaví a podporu zaměstnanosti žen. Míra porodnosti v těchto zemích dosahuje v rámci Evropy nejvyšších hodnot.

5.4. Možný budoucí vývoj

O budoucím počtu obyvatel rozhoduje především vývoj tří proměnných: porodnosti, úmrtnosti a migrace. V současné době existuje několik projekcí možného budoucího populačního vývoje. Většina z nich počítá s poklesem populace Evropské unie během první poloviny 21. století. Počet zemřelých převyší počet narozených a kladné migrační saldo oddálí pokles pouze dočasně. Zvýší se podíl osob starších 65 let a index závislosti II se zdvojnásobí, počet osob starších 80 let se ztrojnásobí. Tyto důsledky budou nejvíce patrné od roku 2025, kdy dosáhnou důchodového věku silné ročníky narozené v období poválečného baby-boomu. [Lanzieri, 2006]

Výše uvedené změny se v jednotlivých státech projeví s rozdílnou intenzitou a v jiném časovém období. Ke konci období (rok 2051) je ve 12 z 25 členských států Evropské unie očekáván nárůst populace. Ve Francii, Irsku, Kypru, Lucembursku

a Švédsku dosáhne přirozená měna populace kladných hodnot a v prvních dvou z nich bude dokonce vyšší než předpokládané saldo migrace. Naopak v baltských státech (Polsko, Německo) a zemích střední Evropy (Česká republika, Slovensko, Maďarsko) se přepokládá konstantní pokles populace. Změny lze očekávat i ve věkové struktuře obyvatelstva, signifikantní budou zejména ve státech kolem Středozevního moře, které budou čelit závažným problémům spojeným se stárnutím populace. [Lanzieri, 2006]

6. Závěr

Stárnutí populace patří mezi nejzávažnější problémy, se kterými se Evropa v současnosti potýká. Růst populace je v Evropě nejpomalejší ze všech kontinentů a Evropa se tak dostává na pozici nejstaršího regionu světa. Za hlavní příčiny jsou považovány nízká porodnost a prodlužování střední délky života.

Proces stárnutí populace je společným znakem pro všechny evropské státy a je procesem nevyhnutelným. Zároveň se však jeho úroveň a vývoj v jednotlivých zemích významně liší. Tato skutečnost je odrazem jejich rozdílné demografické situace, která je způsobena jednak rozdílným ukončením demografické revoluce a také odlišným vývojem hlavních demografických procesů – porodnosti, úmrtnosti a migrace.

Populační stárnutí a změny ve struktuře obyvatelstva, především snižující se počet obyvatel v produktivním věku, znamenají obrovskou zátěž pro veřejné finance a to především v důchodové oblasti. Dosud byl nárůst počtu osob ve vyšším věku spíše pozvolný. Nyní však začíná intenzivně přibývat osob starších 65 let, neboť se tohoto věku začínají dožít početně silné generace narozené v období poválečného baby-boomu (tj. po roce 1945). Relativně vyšší zastoupení těchto osob v populaci se také zvyšuje díky poklesu porodnosti. Rostou tedy náklady na sociální zabezpečení a zdravotní péči. Pokles počtu obyvatel v produktivním věku tak může výrazně ovlivnit budoucí hospodářský vývoj.

Populačnímu stárnutí lze čelit aplikací vhodné populační politiky, jejímž cílem je podpora rodin a zvýšení porodnosti. Dalším možným řešením může být rozšíření populace z vnějšku pomocí imigrace. Většina evropských států se snaží pomocí politiky aktivní migrace přilákat vzdělané a kvalifikované cizince, ti však tvoří spíše menší podíl z celkového počtu imigrantů. Většina migrantů je nekvalifikovaná a pochází především z rozvojových zemí. Příchod velkého množství cizinců tak často působí v hostitelské zemi řadu problémů. Určité skupiny migrantů odmítají jakýkoliv pokus o integraci, neznají ani základy cizího jazyka, potýkají se s nezaměstnaností a jejich ghetta jsou tak často právem spojována s vysokou kriminalitou a vznikem gangů. Na druhé straně Evropané, kteří jsou zvyklí žít v tradičně kulturně a jazykově homogenních

společnostech, mají z imigrantů strach a často dochází z jejich strany k neoprávněným, rasisticky motivovaným útokům.

Jednotlivé státy mohou do určité míry ovlivňovat porodnost prostřednictvím populační politiky, zejména pomocí nepřímých nástrojů. Těmito nástroji mohou být opatření v oblasti ekonomické, administrativně-právní a také sociální. Pozitivní dopad může mít zvýšení rodičovské podpory, daňové úlevy pro rodiče, příspěvek na bydlení či vytvoření lepších podmínek pro sladění pracovního a rodinného života. V průběhu 20. století se výrazně proměnilo postavení žen ve společnosti. Ženy studují, pracují, usilují o určitou ekonomickou nezávislost a přitom jsou často nuceny volit mezi rodinou a kariérou. V oblasti rodinné politiky by tedy měla být realizována taková opatření, která by podporovala větší uplatnění žen a matek na trhu práce. Jak bylo ukázáno na příkladu skandinávských zemí a Francie, mohou tato opatření skutečně podpořit růst porodnosti.

7. Seznam literatury

BARŠOVÁ, Andrea. *Francie chce změnit přistěhovaleckou politiku*. [s.l.] : [s.n.], 2006. 6 s. Dostupný z WWW:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Francie_imi_po_p_i_jet__z_kona.pdf>.

DRBOHLAV, Dušan. *Kultury a křižovatky - Multikulturní výchova: Mezinárodní migrace obyvatelstva - pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů)*. *Multikulturní centrum Praha* [online]. 2004 [cit. 2010-02-03]. Dostupný z WWW:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/9e9f2072be82f3d69e3265f41fe9f28e/Pohyb_a_pobyt_1.pdf>.

JOPPKE, Christian. *Podporují povinné kurzy občanské integrace v západní Evropě opravdu integraci?*. *Migrace online* [online]. 2009 [cit. 2010-02-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2197708>>.

KALIBOVÁ, Květa. *Úvod do studia demografie*. Praha: Karolinum, 2001. 100 s. ISBN 80-246-0222-9.

KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK, Zdeněk, VODÁKOVÁ, Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. 241 s. ISBN 80-85850-30-3.

KINSELLA, Kevin, PHILLIPS, David R. *Global aging: The challenge of success*. *Population Bulletin* [online]. 2005, vol. 60, no. 1 [cit. 2009-12-05]. Dostupný z WWW: <<http://www.prb.org/pdf05/60.1GlobalAging.pdf>>.

KLVAČOVÁ, Eva, JÍROVÁ, Hana. *Evropská sociální politika* [online]. [s.l.] : [s.n.], [2004] [cit. 2010-02-10]. Dostupné z WWW: <http://www.kap.zcu.cz/opory/eu/socialni_politika_EU.pdf>.

KOCOURKOVÁ, Jiřina, ŠÍDLO, Luděk. *Česká republika v Evropské unii: demografický pohled*. [s.l.] : [s.n.], [2007]. 4 s. Dostupný z WWW: <http://web.natur.cuni.cz/~koc/spv/clanky/GR_EU.pdf>.

KROPÁČEK, Luboš. Muslimové v dnešní Evropě. *Institut pro evropskou politiku EUROPEUM* [online]. 2002 [cit. 2010-01-15]. Dostupný z WWW: <http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=486>.

LANZIERI, Giampaolo. *Long-term population projections on national level* [online]. [s.l.] : [s.n.], 2006 [cit. 2010-02-20]. Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-06-003/EN/KS-NK-06-003-EN.PDF>.

LIVI BACCI, Massimo. *Populace v evropské historii*. Praha: Lidové noviny, 2003. 272 s. ISBN 80-7106-495-5.

MARTIN, Philip, ZÜRCHER, Gottfried. Managing migration: The global challenge. *Population Bulletin* [online]. 2008, vol. 63, no. 1 [cit. 2010-02-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.prb.org/pdf08/63.1migration.pdf>>.

Muslimové ve Francii. Problémy a perspektivy. *EuRABIA* [online]. 2007 [cit. 2010-01-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.eurabia.cz/Articles/913-muslimove-ve-francii-problemy-a-perspektivy.aspx>>.

PARASKEWOPOULOS, Spiridon. *Moderní rodinná politika a její vztak k politice zaměstnanosti*. [s.l.] : [s.n.], [2009]. 14 s. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/6607/6_Spiridon_Paraskewopoulos_CZ.pdf>.

ROUBÍČEK, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: CODEX Bohemia, 1997. 348 s. ISBN 80-85963-43-4.

SCHROTH, Jan. Trendy v migrační politice. *Migration4media* [online]. 2007 [cit. 2010-01-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.migration4media.net/node/8>>.

STOJAROVÁ, Věra. Modely integrace imigrantů a jejich projevy v české politice. *Středoevropské politické studie* [online]. 2004 [cit. 2010-01-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=204>>.

Transitions in World Population. *Population Bulletin* [online]. 2004, vol. 59, no. 1. [cit. 2009-12-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.prb.org/Source/ACFFF4.pdf>>.

VALLIN, Jacques. *Světové obyvatelstvo*. Praha: Československá akademie věd, 1992. 147 s. ISBN 80-200-0437-8.

World Population Prospects, The 2006 Revision. *World Population Prospects* [online]. 2007 [cit. 2009-11-28]. Dostupný z WWW: <http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2006/WPP2006_Highlights_rev.pdf>.

www.demografie.info [online]. [cit. 2010-01-06]. Demografie. Dostupné z WWW: <http://www.demografie.info/?cz_demstarnutivvoj=>>. ISSN 1801-2914.

8. Přílohy

Tabulka 1: Fertilita - počet dětí na jednu ženu

	1970	2006
Slovak Republic	2,40	1,24
Poland	2,20	1,27
Russian Federation	1,34	1,30
Czech Republic	1,91	1,33
Germany	2,03	1,33
Hungary	1,97	1,35
Italy	2,43	1,35
Portugal	2,83	1,36
Spain	2,90	1,38
Austria	2,29	1,41
Greece	2,39	1,41
Switzerland	2,10	1,44
Luxembourg	1,98	1,64
Netherlands	2,57	1,72
Belgium	2,25	1,80
Finland	1,83	1,84
United Kingdom	2,43	1,84
Denmark	1,95	1,85
Sweden	1,94	1,85
Ireland	3,87	1,90
Norway	2,50	1,90
France	2,48	1,98

Zdroj: OECD

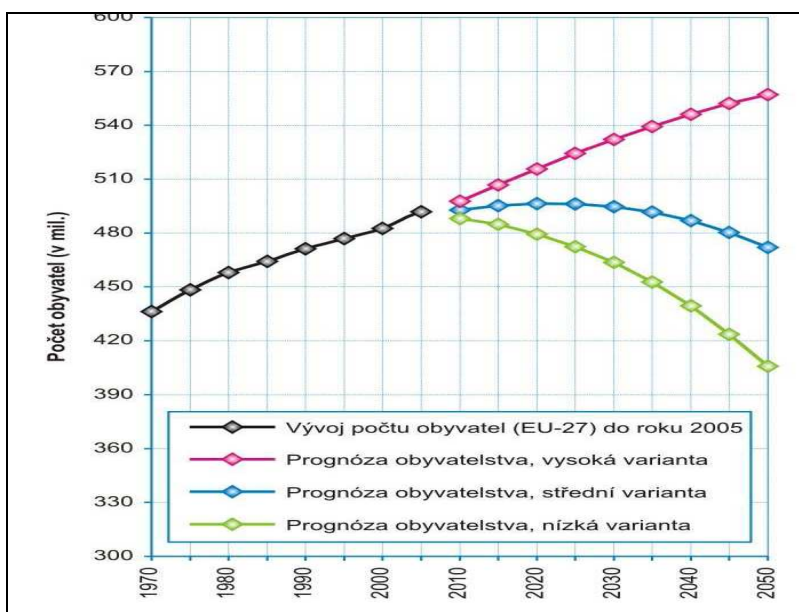
Tabulka 2: Zaměstnanost žen (15-64 let) v procentech

	1998	2008
Austria	58.5	65.8
Belgium	47.5	55.7

Czech Republic	58.7	57.6
Denmark	70.3	74.4
Finland	61.3	69.0
France	52.4	60.1
Germany	56.3	64.3
Ireland	48.2	60.5
Italy	37.3	47.2
Luxembourg	45.6	55.8
Netherlands	59.1	70.2
Norway	73.6	75.4
Poland	52.2	52.4
Portugal	58.3	62.5
Slovak Republic	53.5	54.6
Spain	36.5	55.7
Sweden	69.4	73.2
Switzerland	68.8	73.5
United Kingdom	64.2	66.9

Zdroj: OECD Employment Outlook

Graf 5: Prognóza vývoje počtu obyvatelstva EU-27

Zdroj: Eurostat